

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu õppekava
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Taive Tohvri

**Maakooli laste majanduslik sotsialiseerumine:
raha laste perspektiivis**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Dagmar Kutsar, PhD

Tartu 2018

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Taive Tohvri

28.05.2018

Abstract

The economic socialization of rural school children: children`s perspectives on money

The aim of this bachelor thesis is to provide an overview of the economic socialization of rural children within the family, with a main focus on the child`s involvement in the family finances, as well as the child`s own financial activities. This study is based on five semi-structured interviews that were carried out in spring this year, with 12 years of age rural children. A pilot study was conducted prior to the main study, involving 11-year-old child, thus assigning him the role of a co-researcher.

In the present thesis, I aimed to answer to the following research questions:

1. What do children speak about their involvement in the family finances?
2. What do children speak about their own money management skills?

The analysis revealed that children describe their involvement in family finances in contrasting ways. Some children said that they are included in the family decision making process and also consulted about everyday purchases, but others appear to be completely excluded from the financial decision making. The participants describe how parents use real-life examples when talking about money and urge children to handle the finances in a responsible manner. In addition to parental advice, children learn about money from cartoons. As managers of their own finances, children speak about various ways of obtaining, saving and spending their money. For example, for a larger sum of money they may create a spending plan. When it comes to earning money, the presence of a social network is very important, since it opens up job opportunities for children and their peers. This study showed that most children choose to contribute to the well-being of their family and spend their earnings on recreational activities. The most popular everyday purchases appeared to be various electronic gadgets, indicating a prioritization of the recreational aspect when making choices. The study also showed that rural children believe that they work harder for their pocket money than urban children do.

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Teoreetiline ülevaade	6
1.1. Sotsialiseerumine ja sotsialiseerimine	6
1.1.2. Majanduslik sotsialiseerumine	6
1.1.3. Majandusliku sotsialiseerumisega seotud perekondlikud tegevused	7
1.1.4. Laps perekonna majandustegevuses osalejana	9
1.2. Laps kui aktiivne majanduslik toimija: laps oma raha käsutajana	10
1.2.1. Lapse rahasaamise võimalused	10
1.2.2. Raha kasutamine	10
1.3. Probleemi seade	11
2. Metoodika	12
2.1. Kvalitatiivne uurimisviis	12
2.2. Teoreetiline lähtekoht	12
2.3. Andmekogumismeetod	12
2.4. Uurimuses osalejad ja uurimuse käik	13
2.5. Uurimuse eetika	13
2.6. Analüüsimeetod	14
3. Analüüs ja arutelu	14
3.1. Lapse osalemine perekonna rahaasjades	14
3.1.2. Mida on vanemad lastele rääkinud rahast	15
3.1.3. Laste osalus perekonna rahaasjades	16
3.2. Lapse oma raha	17
3.2.1. Raha tähendus lapse jaoks	17
3.2.2. Raha saamise allikad	18
3.2.3. Laps rahalise kohustuse võtjana	19
3.2.4. Rahakasutamise strateegiad	20
Kokkuvõte	23
Kasutatud kirjandus	24
Lisad	26

Sissejuhatus

Perekonnal on lapse sotsialiseerumisel oluline osa. Sotsialiseerumise üheks liigiks on majanduslik sotsialiseerumine. Lähtuvalt lapsepõlve uuest käsitlusest on laps aktiivne sotsiaalne toimija, kes on seotud oma pere majandusliku tegevusega (Corsaro, 2005). Seni on vähe uuritud teemasid, mis käsitlevad last aktiivse majandusliku toimijana ning laste majandusliku sotsialiseerumist. Viieteistkümnes riigis läbi viidud rahvusvahelise laste heaolu uuringu *Children's Worlds* (*childrensworlds.org*) põhjal muretseb 10- ja 12-aastastest lastest vanemate rahaasjade pärast kogu aeg 13%, tihti 14% ja vahepeal 41% lastest (Rees ja Main, 2015).

Nii suured protsendid näitavad, et lapsed puutuvad rahaga kokku juba väga noorelt ning neil tekivad sellega seosed varakult. Üks põhjalikumaid uuringuid laste rahakasutusest, *Fair Shares and Families Headline survey*, on tehtud Suurbritannias. Tegemist on kvantitatiivse uuringuga, mis käsitleb laste rahakasutamist ning nende kaasamist perekonna rahaasjadesse.

Laste enda käsitlusi majandusliku sotsialiseerumise ja rahaga seoses ei õnnestunud kirjandusest leida. Sellest tulenevalt on käesoleva töö eesmärgiks uurida last kui majandusliku sotsialiseerumise subjekti ja aktiivset toimijat tema enda tajudest ja hinnangutest lähtuvalt. Missugune tähendus on rahal laste jaoks, mida nad räägivad raha saamisest, kulutamisest ning osalemisest perekonna rahaasjades. Selles töös on fookuses maalapsed, sest võrreldes linnalastega on neid üldiselt harvem kaasatud uuringutesse ning nende majandustegevuse muster võib-olla linnalastest erinev. Selle uurimuse käigus intervjueerisin viit 12-aastast maakooli last 2018. aasta veebruaris.

Töös annan ülevaate lapsest kui sotsialiseerujast ning aktiivsest toimijast ja lapse erinevatest raha saamise ning kasutamise võimalustest kirjanduse põhjal. Lisaks esitan oma uurimuse metodoloogilise tutvustuse ning andmeanalüüsi koos aruteluga, töö lõpeb kokkuvõttega.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1. Sotsialiseerumine ja sotsialiseerimine

Termin sotsialiseerumine viitab protsessile, kus individid õpib oskusi, käitumismalle, väärtusi ja norme, mida on vaja selleks, et kultuuris, kus ta üles kasvab, kompetentselt funktsioneerida. Kõige olulisemad neist on sotsiaalsed oskused, sotsiaalne arusaamine ning emotsionaalne küpsus, mida on vaja teiste indiviididega suhtlemiseks ja suurematesse gruppidesse ning kahepoolsesse suhtesse sobitumiseks (Grusec ja Hastings, 2015). Sotsialiseerimine aga viitab protsessile, kus kujunetakse norme tundvaks ühiskonna liikmeks, milleks saamiseks õpetatakse vajalike käitumismalle, väärtusi ja norme täitma (Kyriacou, 2009). Sotsialiseerumine võtab inimest tema endana, sotsialiseerimine aga ühiskonna osana.

Corsaro (2005) kirjutab enda raamatus ämblikuvõrgu mudelist, mis erineb traditsioonilisest vaatest lastele, mille järgi vastandati last täiskasvanule. Corsaro lähenemine vaatab aga last kui subjekti. Laps interpreteerib ühiskonda ning annab sellele oma tõlgendusi. Laps on osa omavanuste ning täiskasvanute kultuurist. Mõlemast kultuurist saadakse kogemusi ja neid jagatakse teistega, seda protsessi korratakse kogu elu vältel. Käesolevas töös lähtun nii sotsialiseerumise klassikalisest tähendusest kui ka lapsest lähtuvast Corsaro käsitlest.

1.1.2. Majanduslik sotsialiseerumine

Sotsialiseerumise üheks osaks on majanduslik sotsialiseerumine, millele püüan pilku heita käesolevas bakalaureusetöös. „Majanduslik sotsialiseerumine on protsess, kus laps arendab arusaama majanduslikust maailmast. Sinna hulka kuulub teadmiste, oskuste, käitumise, arvamuste, hoiakute omandamine, mis on asjakohased majanduslikule maailmale” (Kołodziej, Lato, Szymańska, 2014, ref Roland-Levy, 1999: 175). See tähendab, et majanduslik sotsialiseerumine on protsess, mille käigus omandab laps teadmised ja oskused, mida on vaja tulevikus finantsressursside efektiivseks haldamiseks. Protsess toimub nii formaalse kui ka mitteformaalse õppe käigus. Viimane toimub tavaliselt perekonnas läbi igapäevaste vaatluste ja kogemuste. Nimetatud uurimisteema on psühholoogias olnud juba eelmise sajandi 70ndate algusest alates ja

selle tähtsus on aastate jooksul kasvanud. Selle peamiseks põhjuseks on aina nooremate laste muutumine aktiivseteks tarbijateks. Näiteks on selgunud uuringutest, et juba mingi osa 4-aastastest omab isiklikku raha (Kołodziej, Lato, Szymańska 2014, ref Jasielska & Maksymiuk, 2010). Lapsed ei otsusta ainult selle üle, mida nad taskurahaga teevad, vaid on kaasatud paljude perele ühiste asjade ostmise otsustamise protsessi. Majandusliku sotsialiseerimise hiljutised uuringud on valgust heitnud muuhulgas küsimusele, millised on asjakohased tegevused, millega võiks lapsi tänapäeva majanduslikeks reaalsusteks ette valmistada (Kołodziej, Lato, Szymańska 2014 ref Meyer ja Anderson, 2000; Webley ja Nyhus, 2006; Jasielska ja Maksymiuk, 2010).

1.1.3. Majandusliku sotsialiseerumisega seotud perekondlikud tegevused

Furnham (1999, ref Marshall & Magruder 1960) leidis ootuspäraselt, et laste teadmised rahast on otseselt seotud sellega, millises ulatuses on nad rahaga kokku puutunud. Kas neile antakse raha kulutamiseks? Kas neile pakutakse võimalusi raha teenida ja seda säästa? Teadmised sõltuvad vanemate rahaga seotud hoiakutest ja harjumustest. Samas selgus ka see, et taskuraha jagamine või pelgalt taskuraha teenimise võimaluste pakkumine laste rahaga seotud teadmisi ei suurendanud. Hiljem tehtud uuringus leidis Furnham (1999, ref Marshall 1964), et finantsteadmiste ja rahaga seotud vastutus ei erinenud taskuraha saavate ja taskuraha mittesaavate laste vahel. Samas õpetasid taskuraha pakkuvad lapsevanemad oma lapsi rohkem rahaga ümber käima. Lastele pakuti rohkem erinevaid võimalusi raha kulutamiseks ning seletati, mis on kulutuste tegemise eesmärk. Lapsed said kulutamiseks rohkem raha ning lapsevanemad pakkusid neile paremaid võimalusi kodust väljaspool raha teenimiseks.

Seda, kuidas laste positsioon ühiskonnas nende võimu vähendab, on põhjalikult käsitletud lapsepõlve uurivad teadlased. Nende sõnul on võim ja huvid peamisteks faktoriteks, mis mõjutavad täiskasvanute ja laste vahelisi suhteid: „täiskasvanute maailm ei saa lapse perspektiivist aru ja kompetentsi defineeritakse üksnes täiskasvanute perspektiivist lähtudes. Taoline arusaam on väga võimas, sest täiskasvanutel on ainuvõim kompetentsi defineerida” (Levison, 2000, ref Qvortrup 1994: 126).

Mitmete erinevate koolkondade majandusteadlased jätavad samuti lapsed varju. Nad tunnistavad lapsi ainult „sobivates” rollides. Olgu selleks hoolealuseks või õpilaseks olemine. Majandusteadlaste arvates ei saa lapsed olla iseseisvad toimijad või inimesed, kes kellegi eest hoolt kannavad. Isegi neoklassikalise mikroökoonoomika puhul ei peeta laste uurimist piisavalt otstarbekaks. Eeldatakse, et täiskasvanutel on eelistused, mis nende käitumist mõjutavad. Need eelistused sõltuvad omakorda erinevatest piirangutest. Lapsi nähakse samal ajal kui nukke, keda mõjutab perekonna majandustegevus ning perekonna poolt tehtud otsused (Levison, 2000). Ka Eesti poliitikaloogid on perekondade ja laste sotsiaalhoolekandepoliitika väljatöötamisel pidevalt silmitsi dilemmadega, kuna täiskasvanud ja lapsed paigutuvad sotsiaalstruktuuri erinevatesse osadesse. See omakorda tähendab, et kumbagi poolt esindavad huvigrupid on sageli vastasseisus. Siiski võib öelda, et läbiviidud uurimistööd tõendavad nii individuaalselt kui kollektiivselt, et poliitikaloogitel on lapse perspektiivist lähtuvatest laste heaolu uuringutest paljutki õppida (Kutsar, 1997). Uuringud võimaldavad näha lapse enda perspektiivi ning teha kokkuvõttes paremaid otsuseid, et võimalda lastele parim sotsialiseerumine ja parimad valikud. Ühiskond õpib alles asju laste perspektiivist vaatama.

Idee sellest, et lapsed peegeldavad oma vanemate materiaalsel ja sotsiaalsel staatust, võib-olla igapäevane asi. Samas heidab see valgust laste ja vanemate tarbimissuhetele. Lapsed võivad käituda kui vanemate kultuurilise orientatsiooni ja hoiakute sümboolsed esindajad (Martens, Southerton, Scott, 2004). Vanemad ei ole aga ainukesed, kes on taolistes protsessides osalised. Vanemate olulisus väheneb ajal, mil laps kasvab suuremaks. „Teiste” täiskasvanute võrgustikud mängivad samuti rolli selles, milliseid hüvesid lapsed tarbivad. Seda mõjutavad ka institutsioonid, näiteks kool. Koolis muutuvad tähtsaks gruppi kuuluvus ning suhtlus teiste lastega. Vanemate laste puhul tõuseb esile ka reklaami ja meedia mõju. Meedia mõjutab seda, millised kaubad ja teenused on parimad selleks, et moodustada sotsiaalseid sidemeid ja olla grupi poolt aktsepteeritud. Lapsed tunduvad olevat sellele vastuvõtlikud (Martens, Southerton, Scott, 2004, ref Acuff, 1997; Adler ja Adler, 1998; McNeal, 1992).

Majanduslik sotsialiseerumine käib läbi meedia ja kirjanduse, toetades perekondlikku sotsialiseerumist. Uurigu käigus tutvusin ka lastele mõeldud rahateemalise kirjandusega. Varasemalt on lastele ilmunud sari „Minu raha”, mis annab teadmisi nii rahast, selle ajaloost, rahaga seotud ametitest kui ka investeerimisest. Raamat on mõeldud põhikoolilastele. Aja jooksul

on raamatud läinud praktilisemaks ning sisaldavad harjutusi ning suunavaid küsimusi, näiteks „Tom õpib rahamängu”, mis on suunatud väiksematele lastele, räägib, kuidas lapsed omavahel rahateadmisi edasi annavad ja seda arutavad. Raamatus järgitakse eluliste näidete esitamise põhimõtet, mida väärtustab meetodina Tuttelberg (2017). Teine hiljuti ilmunud raamat „Kuidas saada rahatargaks”, on suunatud koolinoortele. Lapsed tutvuvad ettevõtlusega, õppides samas ka elulisi väärtusi, samamoodi väärtustab elulisi näiteid ka Roossaare (2017).

1.1.4. Laps perekonna majandustegevuses osalejana

Üks osa lapse majanduslikust sotsialiseerumisest on see, kuidas ta osaleb perekonna majandustegevuses. Lastekaitse Liidu korraldatud uuringus „Lapse osalemine pereelus” on välja toodud, et kõige vähem võetakse laste arvamust arvesse perekonna üldiste majanduslike otsuste tegemisel. Taskuraha andmisel arvestab lapse arvamusega alati 30% ning tihti 31% uuringus osalenutest. Teemad, milles lapsed aga enam soovisid kaasa rääkida, ongi justnimelt raha ning asjade ostmine. Lapsed on uuringus öelnud, et nad tahaks kaasa rääkida pere eelarve, suuremate asjade ja toidu ostmisel ning arutada rahaliste küsimuste üle, et oskaks paremini raha hoida (Lastekaitseliit, 2015). SEB-panga poolt läbi viidud uuringu meediaülevaate kohaselt arvab 65% Eesti elanikest, et lapsi võiks kaasata perekonna eelarve planeerimisse, sest just see õpetab neid rahaga ümber käima (Gavronski, 2015; uuringu aruanne ei ole kättesaadav).

Suurbritannias läbi viidud uurimuses (Main, 2018) on selgunud, milliste majandusotsuste põhjal lapsed tundsid, et nende arvamust võeti tõsiselt ning mida vanemad nendega arutasid. Kõige rohkem küsiti laste enda arvamust riiete ja jalanõude ostmise kohta, millele vastas 82% lastest. Laste arvamust igapäevaste ostude tegemisel küsis 55% lapsevanematest, näiteks küsiti lastelt, milliseid toidukaupu tasuks osta. Samuti arutati laste endaga seotud kulutusi, näiteks hariduse, hobide, perepuhkuse või päevareiside kohta. Kodu renoveerimise ning ruumide kasutamise üle arutas lastega 8% vanematest. Kallimate ostude puhul küsis laste arvamust 13% vanematest, siis kui soetati auto, uued köögiseadmed nagu näiteks pliit või toasisutus. Ligi kümnendik lastest ütles, et neid ei kaasata ühessegi uurimuses väljatoodud ostudest.

1.2. Laps kui aktiivne majanduslik toimija: laps oma raha käsutajana

1.2.1. Lapse rahasaamise võimalused

Lisaks sellele, et last kaasatakse perekonna majandustegevusse, kus ta ei ole põhiline otsustaja, on tal omad ressursid, mille saamise ja kasutamise üle ta ise otsustab. Lapsepõlveuurijad on vaielnud selle üle, kas laps teeb tööd või mitte ning leidnud, et laps töötab igapäevaselt ehk rohkemgi tunde kui täiskasvanu. Tema tööks on õppimine. Erinevus lapse töötamise ja täiskasvanu töötamise vahel on see, et täiskasvanu saab koheselt oma töö eest tasu, lapse puhul on aga tasusaamine lükatud ajas tulevikku, siis kui ta oma kogutud teadmiste ja kogemuste varal hakkab käima tööl ning saama palka (Qvortrup, 1991).

Eesti lapsevanemate seas läbi viidud uuringus (Voomets, 2017) andsid lapsevanemad oma lastele taskuraha, et nad õpiksid tundma raha väärtust, et neil oleks oma raha, kui nad on üksi või koos sõbraga väljas. Samuti sooviti, et lastel oleks kontroll ning valikuvabadus, mida rahaga teha. Suurbritannias läbiviidud uuringus selgus, et üks viis raha saamiseks on sünnipäevad. Uuringu järgi saavad raha kingitusena sünnipäevaks 95% lastest. Erinevate pühade tarbeks 83%. Kooli lõpetamise või hea käitumise eest annab taskuraha 55% vanematest (Main, 2018). Eesti lastevanemate hulgas tehtud uuringus tuli välja, et regulaarselt hakkavad vanemad taskuraha andma lastele siis, kui nad kooli lähevad. Taskuraha andmist alustatakse 5-6-aastaselt ja keskmine suurus on siis 10 eurot kuus. Algklassides on keskmine taskuraha ühes kuus ligikaudu 12 eurot, põhikoolis 22 eurot ja gümnaasiumis 36 eurot. Selle uuringu järgi saavad lapsed taskuraha valdavalt sularahas. Laste rahaasju kontrollitakse detailselt keskmiselt kuni 11. eluaastani (Voomets, 2017, uuringu aruanne ei ole kättesaadav).

1.2.2. Raha kasutamine

Suurbritannia uuringus (*Fair Shares and Families Headline survey*) selgus, et lapsed kasutavad saadud raha erinevalt: 60% ostavad asju, mida nad tõesti vajavad; 55% säästavad tuleviku või millegi kulukama jaoks, mida nad vajavad; 52% ostavad asju, mida nad tahavad, aga tegelikult ei

vaja; 4% annavad selle raha inimesele, kellega nad koos elavad. Eelneva uuringu põhjal säästavad 8-17-aastastest lastest 12% igapäevaselt ja 30% enamuse ajast. Vanematest 90% usub, et lapsele on oluline õpetada oma raha kasutamist ning 96% usuvad, et raha kasutamise harjumus kujuneb välja 18. eluaastaks. Uuringus kirjeldati lastele erinevaid säästmist võimaldavaid tegevusi ja küsiti nende kokkupuudet vastavate tegevustega. Üks kolmandik lastest oli ostnud endale odavama toote, kui oleks soovinud, 24% lastest on öelnud oma perekonnale, et nad ei taha konkreetset toodet, kuigi tegelikult nad seda väga sooviksid; 11% oli läinud tööle, et endale raha teenida; 8% oli andnud oma raha perekonnaliikmele, et nad saaks maksta arveid või osta vajaminevat (Main, 2018). Tähelepanuväärne on, et ligi neljandik lastest on õppinud oma vajadustele ütleva „ei”. Sarnane tulemus ilmnis ka 1997. aastal Eestis läbiviidud 8. klassi laste uurimuses, kus kehvema majandusliku toimetuleku tasemega perdest pärit lapsed väitsid, et nad ei räägi oma ostuvajadusest vanematele (Kutsar, 2015).

1.3. Probleemi seade

Eestis ei ole praktiliselt räägitud laste majanduslikust sotsialiseerumisest ning puudub ka piisav teave laste kui oma raha käsutajate kohta. Küll on tehtud kvantitatiivseid uurimusi, näiteks taskurahast, kuid puuduvad lapse enda perspektiivi selgitavad lastega tehtud kvalitatiivsed uurimused seoses rahaga. Käesoleva töö eesmärk on anda ülevaade maalaste osalemisest pere rahaasjades ning rahaga seotud kogemustest laste endi perspektiivist lähtudes.

Töö uurimisküsimused on:

1. Mida lapsed räägivad osalemisest perekonna rahaasjades?
2. Mida lapsed räägivad endast kui oma raha käsutajast?

2. Metoodika

2.1. Kvalitatiivne uurimisviis

Käesoleva töö uurimisviisiks on kvalitatiivne uurimisviis. See uurimisviis on mõeldud arusaamade, kogemuste ning tõlgenduste käsitlemiseks. Uurimusi korraldatakse keskkonnas, mis on uuringus osalejatele loomulik (Laherand, 2008). Kvalitatiivse uurimisviisi valisin, sest see võimaldab süvitsi uurida laste arvamusi ja hinnanguid.

2.2. Teoreetiline lähtekoht

Oma uurimuse kavandamisel lähtusin lapse ja lapsepõlve uuest käsitlusest, mille kohaselt laps on aktiivne sotsiaalne toimija (Qvortrup, 1991), sealhulgas oma raha käsutajana aktiivne majanduslik toimija. Lähtusin ka Corsaro (2005) interpreteeriva taastootmise teooriast, mille järgi laps interpreteerib ühiskonda ning annab sellele oma tõlgendusi, olles osa omavanuste ning täiskasvanute kultuurist, luues kultuuride järgi enda kogemusi, jagades neid teistega ning korrates seda protsessi terve elu vältel. Oma uurimuses võtan majandustegevuse käsitlemise keskmesse raha tähenduse, saamise, kulutamise ning osalemise perekonna rahaasjades

2.3. Andmekogumismeetod

Andmekogumismeetodiks oli individuaalne poolstruktureeritud intervjuu. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab järgida uurija poolt kavandatud uurimuse raami ning küsida vajadusel täiendavaid küsimusi. Käesoleva uurimuse tarvis töötasin välja poolstruktureeritud intervjuu kava, mis põhines loodud teoreetilisel raamistikul lapsest kui aktiivsest majanduslikust toimijast ja majandusliku sotsialiseerumise subjektist. Küsimustik koosnes neljast küsimuste blokist: raha tähendus lapse jaoks; raha saamine; raha kasutamine; lapse kaasatus perekonna rahaasjadesse.

2.4. Uurimuses osalejad ja uurimuse käik

Valisin oma uurimusse 6. klassi lapsed, kes õppisid koolis, kus oli natuke alla 100 õpilase. Minu eelistuseks oli maakeskkond, kuna maalt pärit laste hulgas tehakse liiga vähe uurimusi ning maalaste majandustegevus ilmselt on linnalaste omast mingil määral erinev. Uurimuses osales viis 12-aastast last, kolm tüdrukut ja kaks poissi. Sain koolilt nõusoleku uurimuse läbiviimiseks ning seejärel tutvustasin koolis oma kavandatavat uurimust. Esmalt viisin läbi eelintervjuu 11-aastase tüdrukuga. Eelintervjuu mõte oli oma intervjuu kava osas lapsega konsulteerimine. Selliselt toimides lähtusin Christenseni ja Prouti (2002) käsitlusest lapse positsiooni kohta uurimuses: eelintervjuus osalenud laps oli minu jaoks ekspert laste asjades ning uurimuse mõttes kaasuuri. Seejärel kohtusin 6. klassi lastega ning uurisin nende soovi uurimuses osaleda. Mul oli heameel, et lapsed olid väga avatud ja uuringust huvitatud ning neist viis olid nõus osalema. Palusin lastel vanematele viia uurimusest informeeriv kiri. Kõik vanemad olid laste uurimuses osalemisega nõus. Enne intervjuude läbiviimist arutasin selle läbi 11-aastase kaasuurijaga, saamaks aru, kas antud küsimused annavad piisavalt palju informatsiooni ning võimaldaks mõista 12-aastaste maailma. Eelintervjuu käigus tekkisid mõned intervjuu kava muutmise mõtted, näiteks mõni küsimus välja jätta ning mõnda teemat laiendada. Intervjuud toimusid kooli ruumides 2018. aasta veebruari kuus. Intervjuu alguses tutvusime ning tutvustasin uurimistöö eesmärki, meenutasin uurimuses osalemise vabatahtlikkust. Salvestasin peale intervjuueeritavate kinnitust intervjuud arvutiga. Esitasin intervjuu jooksul täiendavaid küsimusi, ühtegi kavandatud küsimust küsimata ei jätnud.

2.5. Uurimuse eetika

Kõik interjuus osalejad olid nõus vabatahtlikult intervjuus osalema. Intervjuu alguses selgitasin anonüümsuse tähendust ja kuidas seda laste käest andmete saamisel rakendan. Rõhutasin, et ebamugavuse tekkides on lapsel õigus sellest mulle teada anda ning intervjuu katkestada. Küsisin lastelt luba intervjuude salvestamiseks. Kõik lapsed olid selliste tingimustega nõus, keegi intervjuud katkestada ei soovinud. Uuringus osalejate nimed on asendatud anonüümsuse

tagamiseks koodidega, kus P tähistab poisse ja T tüdrukuid ning arv osalemisjärjekorda.

2.6. Analüüsimeetod

Töö analüüsi meetodiks on temaatiline sisuanalüüs. Intervjuud transkribeerisin, lugesin mitmeid kordi läbi ning seejärel kasutasin avatud kodeerimist. Peale transkribeerimist ning kodeerimist jagasin teemad kategooriatesse ja hiljem veel eraldi väiksemateks kategooriateks. Järgnevas analüüsis toon oma tõlgenduste kinnituseks otsesitaate intervjuudest. Kuna minu eesmärgiks oli laste endi perspektiivi (tähenduste, tõlgenduste) uurimine, siis sain kinnitust selleks Kalmuse, Linno ja Masso (2015) soovitudest.

3. Analüüs ja arutelu

Analüüsi teemad olen üles ehitanud uurimisküsimuste põhiselt nii, et analüüsi esimene pool puudutab lapse majandusliku sotsialiseerumise aspekti, kus analüüsin laste ütlusi osalemisest perekonna rahaasjades. Analüüsi teises pooles keskendun lapsele kui majanduslikule toimijale fookusega rahal: uurin raha tähendust laste jaoks, selle saamise allikaid ja kasutamise strateegiaid. Samuti analüüsin maalaste arvamuslinnalaste rahaasjadest.

3.1. Lapse osalemine perekonna rahaasjades

Lapsed võivad pere rahaasjades osaleda mitut moodi: väiksemate ostude puhul kaasa rääkides, suuremate ostude puhul arvamust avaldades või siis jäädes kõrvaltvaatajaks. Minu uurimuses ilmnes, et valdavalt arutatakse lastega rahaasju ning küsitakse nende arvamust nii väiksemate igapäevaste ostude puhul kui ka suuremate ostude puhul. Samuti jälgivad lapsed vanemate arutelu kõrvalt.

3.1.2. Mida on vanemad lastele rääkinud rahast

Lapsed kirjeldasid, et neile oli räägitud raha tähendusest ja toodud elulisi näiteid selle olulisusest. Samuti ilmnes muster, kus lapsevanemad olid laste sõnul rääkinud sellest, kuidas raha saamiseks tuleb tööd teha ja vaeva näha ning raha võib inimeste käitumist muuta. Lapsed kirjeldasid, et rahast rääkides olid vanemad neile rääkinud ka enda suhtumisest rahasse.

T-2: „Et raha nimel ei tasu hulluks minna. Raha on tarbeese, mis leiutati selleks, et kõigil oleks kõik võrdne. Kui kunagi oli näiteks, et kui üks talumees tahtis teise talumehe kanamune, see kelle mune taheti, see tahtis seakintu, siis karp kanamune ja seakints ei ole väga võrdne.”

Peamisena tõid lapsed välja selle, et vanemad on neile rääkinud raha otstarbekast ja mõtestatud kasutamisest. Nad on lastele rääkinud, et raha tuleb kokku hoida, rahaga tuleb säästlikult ümber käia ning vanemad on tauninud raha laenamist.

T-1: „Nad on rääkinud, et kõige targem on säästa. Kui sa näed midagi ilusat. Siis hoia selleks raha ja siis osta. Ära võlgu väga võta. Võlad ei ole head asjad.”

P-2: „Seda kui sa saad, siis ei tohi kõike kohe ära raisata. Võiks nagu endal ka olla.”

P-1: „Et seda peab teenima.”

Samuti ilmnes, et perepoolse sotsialiseerimise toetuseks on kasutatud kaasaegset meediat, näiteks Jänku Jussi õppetstarbelised multikad. Praktilised rahaga ümberkäimise oskused on perekonna poolset toetatud: kui varasemalt oli see rahakassa, siis nüüd kasutatakse sagedamini pangakaarti, mille laps saab üha varasemas eas. Laps suunatakse iseseisvalt raha säästma ning raha väärtusest aru saama, pangakaarti kasutama.

T-3: “Mul on väiksest peale, et ma olen tahtnud saada, mingi Jänku Jussi multikatest. Tahaks hullult pangakaarti. Ma sain viie aastaselt rahakassa, kuhu ma siis hakkasin raha koguma. Me leppisime empsiga kokku, et kui see rahakassa saab täis, siis ma saan endale selle pangakaardi ka. Ma olin mingi esimeses ja teises klassis siis. Siis see sai täis. Käisime pangas ära ja tegime mulle pangakaardi.”

T-2: „Ma kasutan mõlemat. Sest et pangakaardil on hea, et mul pole raha, et sinna kohta minna või seda asja osta. Siis ütlen emale, et lae mulle natuke pangakaardi peale. Ja siis see juhtub hästi kähku.”

T-3: „Ütleks seda, et otseselt midagi õpetanud ei ole. Mul on kõik tulnud läbi selle kogemuse. See kuidas nagu, mulle on antud raha ja öeldud, et sa ise tead, see on sinu raha. Kuluta seda mõistlikult. See on see, et see on tulnud, et mul on enda kogemused. Et kuidas ma olen kahetsenud pärast seda või toda. Otseselt ei ole öeldud midagi, aga on öeldud, et vaata, et sa ikka mõistlikult kulutad.”

Uuringus osaleja on majanduslikus mõttes sotsialiseerunud läbi enda kogemuste vanemate kaasabil ja toel. Lastele oli loodud tingimised, antud usaldus ning võimalus õppida raha kasutama ning õppima kogemuste kaudu, kas või oma vigadest. Lapsed oskasid oma rahakasutust kirjeldada ja seda analüüsida. Varasemalt tehtud uuringus leidis Furnham (1999, ref Marshall 1964) samuti, et taskuraha andvad lapsevanemad pakuvad lastele rohkem võimalusi raha kulutamiseks. Nende võimaluste läbi saavad lapsed rohkem kogemusi majandamisel.

3.1.3. Laste osalus perekonna rahaasjades

Laste kaasamine perekonna rahaasjadesse oli laste kogemustes väga erinev. Lapsi kaasati perekonna rahaasjadesse igapäevaste ostude tegemisel. Lapsed tõid välja, et neid kaasatakse aktiivselt ja võrdväärse suuna suuremate ostude tegemisse.

T-2: „Tegelikult päris paljudes otsustes küsivad minu vanemad minult nõu. Minu vanemad on mind väiksest peale võtnud võrdsena. Jaa, me hiljuti just, mingi paar kuud tagasi ostsime endale nagu uue külmiku ja siis mul vanemad võtsid mind kaasa ja vaata sina ka pilguga, milline külmik oleks hea ja praktiline. Ja siis kolmepeale valisime välja.”

T-3: „Ma olen alati nagu ise öelnud ja nad on hästi avatud minu arvamusele nagu nad hoiavad mind asjadega kursis. Enamus kordi ma tean, et nendel on õigus. See on nende raha ja neil on seda vaja. See on see, et ma räägin enda arvamuse ära ja aitan natuke. Muidu nagu väga mitte.”

Uuringus selgus, et perekonna rahaasjade üle arutletakse ühiselt, kus laps on aktiivne osaline, kuid võib-olla ka nii, et laps lihtsalt kuulab vanemate arutelu kõrvalt, ise sekkumata ning tema käest nõu ei küsita. Selline tegevus on üks osa majanduslikust sotsialiseerumisest. Toimub mitteformaalne õpe, kus teadmisi majanduslikust sotsialiseerumisest saadakse läbi igapäevaste arutelude ning vaatluste, mida kogetakse või kuulatakse (Kołodziej, Lato, Szymańska 2014, ref Jasielska ja Maksymiuk, 2010).

3.2. Lapse oma raha

Selles alapeatükis annan ülevaate raha mõistest laste jaoks. Sellest, kuidas lapsed raha saavad ja oma raha kasutavad. Samuti, kuidas maalapsed võrdlesid enda rahasaamist linnalastega ning kirjeldasid enda rahakasutust.

3.2.1. Raha tähendus lapse jaoks

Laste arvates on raha see, mille eest saab asju osta, see tähendab, et raha on vaja igapäevaseks elamiseks. Uuringus osalejad andsid rahale väga erinevaid väärtushinnanguid.

T-2: „Raha on vahend, mille läbi me saame asju, mida me saame kasutada. Raha on põhimõtteliselt naguniiöelda tarbeese. Et seda on vaja, aga raha järgi ei tasu hulluks minna. Et mul on nii palju raha, mul on niipalju ma olen nii rikas, ma olen nii äge.”

T-3: „Hmm, raha on nagu paber onju. Põhimõtteliselt mille jaoks me, tänapäeval on nagu arusaam, et see on nagu kõige selles mõttes tähtsam asi, ilma selleta sa põhimõtteliselt ei saagi elada. Tegelikult me ju õpimegi selle jaoks, et tulevikus raha saada. Aga nagu raha on paber mille eest saab nagu kõike soetada.”

T-1: „Raha on selline asi, millega saab asju osta. See oleneb, mis on raha ja mis mõne jaoks raha on. See oleneb inimesest natukene.”

Uuringus osaleja tõi välja, et raha on midagi sellist, mille nimel ta teeb tööd ehk õpib selleks, et tulevikus raha saada. Sama on leidnud ka Qvortrup (1991), et lapse tööks on õppimine ja rahaline tasu selle eest on lükatud tulevikku, kui tulevane täiskasvanu hakkab rakendama oma kogutud teadmisi töös ning töö eest tasu saama. Lapsed jäid oma hinnangutes väga tasakaalukateks, käsitlesid raha pigem kui vahendit, tarbeeset, mis tagab majandusliku toimetuleku, kuid oskasid ka välja tuua raha ületähtsustamise.

3.2.2. Raha saamise allikad

Uuringus osalejad kirjeldasid, et saavad raha taskurahana vanematelt või tööd tehas. Lapsed rääkisid ka sellest, et nendele kingitakse raha sünnipäevadel ning nad saavad raha ka töö eest. Töö saamisel väljaspool kodu pidasid lapsed oluliseks sotsiaalseid kontakte. Toodi välja enda kontaktide olemasolu ning kirjeldati seda, kuidas eakaaslastel on samuti tutvusi, mis aitavad tööd leida.

Analoogsele järeldusele on tulnud ka Martens jt (2004), et lisaks vanematele on laste majandustegevuse juures hakanud rolli mängima laste endi sotsiaalsed võrgustikud.

Töid tehakse koolivaheaegadel ning põhiliselt suvisel koolivaheajal. Kõik uuringus osalejad väitsid, et nad on teinud tööd selleks, et raha saada.

T-3: „Mina olen teinud nagu mul on olemas oma kontaktid, et ma saan minna suvel nagu tööle ja siis teenida. Ja siis mul on kõik ära arvatud kui palju ma saan vanematelt nagu kuus raha. Kui palju nad mulle üle kannavad ja kui palju ma nädalas saan. kulutad. ”

P-2: „Jah, ma suvel käisin tööl. Rohkem vist ei käinud. Ja siis vanemad annavad peamiselt. Nüüd kooli ajal. Mul klassivennad on rääkinud, kuidas nad näiteks ühe teise klassivennaga rohivad nende isade firmade põldudel ja siis saavad raha selle eest. ”

P-1: „Ma olen käinud suvel tööl, ema aitan hästi palju jaa. Ja siis sünnipäevadel ka.”

T-2: „Jaa, ja näiteks ma olen töötanud Vanemuises. Seal sai iga etenduse pealt kümme eurot.”

Laste vastused kinnitasid, et raha saamiseks on neil ette näidata reaalsed töökogemused. Oma rahaasjade üle omavad lapsed kontrolli, nad teavad, millal ja kui palju nende sissetulek

suureneb ja arutlevad seda endamisi. Uuringust selgus ka maalaste arvamus, et linnalapsed saavad raha kergemini kui maalapsed, see tähendab nad ei pea selle jaoks nii palju tööd tegema. Linnas tuleb raha nende arvates pigem lihtsa taskurahana või õppimise eest, vähem aga kodumajapidamisega seotud tööde eest.

T-3: „Ma arvan, et linnas saab enamus empsilt ja nagu vanematelt raha. Maal on nagu aitamine hoovis ja mingi, et ma arvan, et maal on rohkem nagu seda tööd. Et maalapsed nagu raha asemel teenivad niimoodi välja, et nad teevad mingit tööd. Linnalastele kas lihtsalt antakse või nagu õppimise eest.”

T-2: „Näiteks korjavad taarat. Või käivad maal suvel tööl. Sest paljude vanaemad elavad maal. Siis käivad ja seal aitavad. Või siis linnas millegagi aitavad ja sealt saavad.”

P-12-1: „Näiteks teevad tööd maal või malevas.”

Uurimuses osalenute peamised passiivsed rahasaamise allikad on taskuraha saamine ja raha saamine kingitusena sünnipäevadel. Peamiseks aktiivse rahasaamise allikaks on aga mingi töö tegemine. Osalejad leidsid, et tööd lastele maal leidub, ka linnas elavad lapsed tulevad nende hinnangul tööd tegema maale. Raha saamisel teadis üks uuringus osaleja täpselt, kui palju ta saab raha igapäevaselt ja igakuiselt ning tal olid olemas ka omad kontaktid töö saamiseks. Need kõik on märgid sellest, et laps on oma raha teadlik käsutaja, st aktiivne majanduslik toimija.

3.2.3. Laps rahalise kohustuse võtjana

Mõned uuringus osalejad kirjeldasid, et rahaliste vahendite puudumise korral laenavad nad raha sõpradelt või vanematelt, makstes selle hiljem tagasi. Üks uuringus osaleja kirjeldas, et ei loobu enda eesmärgist ise osta, vaid asub selleks raha koguma.

P-2: „Et võiks nagu rohkem olla. Ja siis peab hakkama koguma.”

T-1: “Siis küsin ema käest, kas ma saaks natuke raha. Kui saan natuke raha, siis maksan talle tagasi.”

P-2: “Tavaliselt ma küsin sõpradelt, kas sa võiksid selle osta mulle. Siis ma ostan talle selle asja tagasi kui ma raha saan.”

Uurimusest selgus, et lapsed võivad oma rahalistest vajadustest vanematele rääkimata jätta ning püüda ise oma olukorraga hakkama saada. Üheks strateegiaks ongi sõpradelt laenu võtmine, mis hiljem raha saamisel neile tagasi makstakse. Ka 1997. aastal läbiviidud uuringus ilmnes, et kehvema majandusliku toimetuleku tasemega peredest pärit lapsed väitsid, et nad ei räägi oma ostuvajadusest vanematele (Kutsar, 2015). Nimetatud uurimusest ei selgunud aga laste strateegia oma ostuvajadusega sõprade abil toime tulla. Ka see on märk lapsest kui aktiivsest majanduslikust toimijast, kes võtab vastutuse rahakasutamise eest. Huvitava leiuna selgus minu uurimusest lisaks, et ka perekonnalt saadud raha, mis ei ole mõeldud taskurahaks vaid ootamatute ostude tarbeks, soovitakse samuti tagasi maksta. See näitab, et lapsed on enda raha käsutajad ja võtavad majanduslikke kohustusi nii perekonna sees kui ka perekonnaväliselt.

3.2.4. Rahakasutamise strateegiad

Uuringus tuli välja, et lapsed olid enda jaoks välja töötanud mitmeid rahakasutamise strateegiaid. Esimese strateegiana soovisid nad panustada perekonna heaolu tõstmisesse, kui neil avaneks selleks võimalus. Laste arvates kasutaksid nende enda vanemad raha sarnaselt sellega, kuidas nad ise seda teeksid. Eriti toodi välja koduga seotud remonditöid ja seda, et vanemad panustaksid nende sõnul lisaks kodule ka laste enda heaolusse.

Lastel oli oma arvamus, kuidas nad kasutaksid suuremat summat raha ning mida nad sellega teeksid. Lapsed panustaksid raha remondi tegemiseks, enda oskuste arendamiseks ning mõtleks raha säästmisele tulevikuks, kuid oli ka soov perekonda aidata. Furnham (1999, ref Marshall 1964) leidis, et laste teadmised rahast on otseselt seotud sellega, millises ulatuses on nad rahaga kokku puutunud: sellest, kas neile antakse raha kulutamiseks, neile pakutakse võimalusi raha teenida ja seda säästa. Teadmised sõltuvad vanemate rahaga seotud hoiakutest ja harjumustest. Laste jutus peegeldusid vanemate hoiakud rahasse ning kodu olulisus selles. Lisaks selgus laste vastustest, et lapsed õpivad raha tundma (nii saama kui ka kasutama) läbi isikliku kogemuse.

P-2: „Ma ei tea isegi, võib-olla annaks enda vanematele, et nad oma kodu natukene selliseks ära remontida. Seal on vaja aknad ära vahetada ja siukseid töid teha.”

T-3: „Ma kõigepealt küsiks empsilt nõu, mida sellega teha. Mida sellega üldse saaks teha. See on küll imelik, aga ma tahaks täiega nagu enda koju saada vee filtreerimissüsteemi. Et teistel oleks parem ja mul oleks parem ja siis midagi kodus ka aidata. Ja siis endale riideid osta, aga mitte just väga kalleid, no siukseid tavalisi lihtsalt. Et vaata nagu enda koju, et kõikidel oleks kasu ja siis endale midagi ka osta.”

Teine strateegia, mille lapsed välja töid, oli raha investeerimine oma huvide arendamisse, samuti sooviti teha head, andes võimaluse korral raha heategevusse.

T-2: „Las ma mõtlen natuke. Kindlasti kasutaksin seda raha, et oma lauluoskusi ja kõike seda edasi arendada, sest ma laulan ja laulmine vajab väga palju raha. Mul on praegu kodus ka ehitus pooleli, siis natukene ka sinna panustada. Et midagi ebapraktilist poodi ei tormaks ostma. Ma ei tormaks poodi ja ei ostaks midagi ebapraktilist mida mul üldse vaja ei ole. Nagu näiteks mingi...Ma kasutaks seda mõistlikult. Kui mul rahast üle jääb, siis kas ma panen selle kõrvale või siis ma annetaks selle vähihaigetele, kuna üks mu tuttav oli kunagi vähihaige. Aga ta sai terveks.”

Osa uuringus osalenutest oli varasemalt linnas elanud. Nad töid välja selle, et võrreldes linnas elamisega on nende pere rahakasutus maal väiksem ning maal ei ole ka nii palju võimalusi ning ahvatlusi, mis teeb raha säästmise kergemaks.

T-2: „Ma olen elanud linnas. Ja seal ma olen rohkem laristanud. Et natuke rohkem maha laristanud, et tihti et kuule lähme mäkki või lähme poodi ostame midagi. Meil oli koolis näiteks buffet. Peaaegu igapäev läks raha sinna. Kui sul neid ahvatlus on ikka hästi palju siis tahaks, nii väga tahaks. Aga jah, maal nii palju neid ahvatlusi ei ole. Olen õppinud raha kasutama ja hoidma.”

Uuringus osalejad arvasid, et nende tarbimisharjumused oleksid teistsugused, kui nad elaksid linnas. Nad teeksid asju, mida nad maal teha ei saa, peamiselt kasutaksid raha meelelahutuseks ja nad oleks rohkem ka eakaaslaste mõjutusel nõus kulutama ning nende poolt seatud ahvatlustega kaasa minema.

T-1: „Võib-olla ma käitaks küll teist moodi, sest linnas on palju rohkem võimalusi raha kulutada. Igasuguseid. Näiteks kinos käiks kõvasti. Bussiga sõidaks ringi. Sinna läheks päris kõvasti raha ma arvan. Kuna ma elan maal siis pole raha millegi peale kulutada.”

T-3: “Ma usun, et natuke kulukam oleks küll. Nagu väljas söömisi oleks rohkem. Aga ma usun, et ma suudaks piiri ka pidada. Nagu miinusesse ma ei langeks.”

Lapsed kirjeldasid, et kui nad elaksid linnas, siis nad käiksid rohkem väljas söömas ja teeksid rohkem ootamatuid kulutusi. Seega kolmas strateegia seoses rahaga oli lastel ahvatlustest loobumine. Osalejad näevad linnas palju ahvatlusi ning nende puudumisel on ka rahaga ümberkäimine lihtsam. Samas usuvad lapsed endasse ning enda majanduslikku võimekusse linnas. Nad usuvad, et suudaksid seal ostmist siiski kontrolli all hoida.

Põhiline, millele uuringus osalejatel raha kulub, on seotud meelelahutuse ning toiduga.

P-1: „Süüa ostan poest midagi. Siis arvutimänge.”

T-1: „Videomänge.”

Suur osa mängust on aja jooksul ümber kolinud arvutitesse ja telefonidesse. Igapäevaste ostudena eelistati elektroonika ostmist, mis võimaldab neil mängida, viidates sellega meelelahutuslike ostude prioriteetsusele. Ka Swedbanki poolt läbi viidud uuringu meediülevaate järgi kulutavad 12-aastased raha ennekõike toidule ning tehnikaseadmetele (Voomets, 2017 uuringu aruanne ei ole kättesaadav).

Kokkuvõte

Uurimistöö eesmärk oli anda ülevaade maalaste majanduslikust sotsialiseerumisest selle kahes aspektis: osalemisest pere rahaasjades ning majandusliku toimimise kogemustest laste endi perspektiivist lähtudes.

1. Laste majanduslik sotsialiseerumine perekonnas toimub läbi erinevate tegevuste: rahast ja säästudest rääkimine, osalemine suuremate ostude kavandamisel, multifilmid toetavad samuti perekonnas sotsialiseerumist.
2. Lapsed on ise aktiivsed majanduslikud toimijad.
 - Neil on oma raha, mida saavad erinevatel viisidel (kingina sünnipäevadel, töötegemise eest).
 - Nad tunnevad vastutust rahakasutamise eest.
 - Lastel on enda strateegiad oma rahaga ümberkäimisel.
 - Lastel on enda sotsiaalne võrgustik, kes aitab rahateenimise eesmärgil tööd leida.

Kokkuvõtteks, uuringus osalenud lastel olid omad kogemused ja arvamused rahast. Ilmnesid kindlad märgid sellest, et nad on aktiivsed majanduslikud toimijad ja perekond on hea koht majanduslikuks sotsialiseerumiseks. Nad teavad rääkida perekonna rahaasjadesse kaasamisest ja oskavad rahaga ümber käia. Laste jutus peegeldusid vanemate hoiakud rahasse ning kodu olulisus.

Kasutatud kirjandus

Christensen, P., Prout, A. (2002) Working with ethical symmetry in social research with children. *Childhood* , Vol. 9(4): 477–497.

Corsaro W. A (2005). *The Sociology of Childhood*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Furnham, A. (1999). Economic socialization: A study of adults' perceptions and uses of allowances (pocket money) to educate children. *British Journal of Developmental Psychology*, 17, 585–604.

Gavronski, M. (2015). Lapsi võiks kaasata pere eelarve planeerimisse. *Kasutatud* 09.02.2018
<https://www.seb.ee/uudised/2015-10-12/lapsi-voiks-kaasata-pere-eelarve-planeerimisse>

Grusec, E. J., Hastings, P. D. (2015) *Handbook of Socialization. Theory and Research*. New York: The Guilford Press.

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. *Kasutatud* 01.05.2018
<http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Kołodziej, S., Lato, K., Szymańska, M. (2014). The role of parental influences on the economic socialization of children. *Problems of education in the 21st century*, Volume 58, 99-107.

Kutsar, D. (2015). From poverty to wellbeing: Children as subjects of sociological research and emerging agents on the policy arena in Estonia. *The Central European Journal of Social Sciences and Humanities*, 64 (1), 27–42.

Kyriacou, C. (2009). The five dimensions of social pedagogy within schools. *Pastoral Care in Education*, 27, 2, 101-108.

Laherand, M. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis [Quantitative research]*. Tallinn: OÜ Infotrukk.

Lastekaitseliit. (2015). Lapse osalemine pereelus. Kasutatud 07.02.2018

<http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2015/11/LAPSE-OSALEMINE-PEREELUS-2015.pdf>

Levison, D. (2000). Children as Economic Agents Feminist Economics. *Feminist Economics*, 6(1), 125–134.

Main, G. (2018). Fair Shares and Families Headline.

Martens, L., Southerton, D., Scott, S. (2004). University Bringing Children (and Parents) into the Sociology of Consumption. *Journal of Consumer Culture*, Vol 4(2), 155–182.

Money Advice Service. (2017). Financial Capability of Children, Young People and their Parents in the UK 2016. Initial results from the 2016 UK Children and Young People's Financial Capability Survey.

Qvortrup, J. (1991). Childhood as a social phenomenon—An introduction to a series of national reports. Eurostat Report 46/1999.

Rees, G. & Main, G. (eds) (2015) Children's views on their lives and well-being in 15 countries: An initial report on the Children's Worlds survey, 2013-14. York, UK: Children's Worlds Project (ISCWeB).

Roosaare, J. (2017). Kuidas saada rahatargaks? Tallinn: Leguar Capital OÜ.

Tuttelberb, R. (2017). Tom õpib rahamängu. Tallinn: Eduruut.

Voomets, K. (2017) Uuring: vaid viiendik Eesti peredest õpetab lastele, kuidas taskurahaga ümber käia. Kasutatud 03.04.2018 <https://kukkur.swedbank.ee/rahakott/viiendik-eesti-peredest-opetab-lastele-kuidas-taskurahaga-umber-kaia>

Lisad

Lisa 1

I blokk

- Kujuta ette, et sa võidaksid 10 tuhat eurot. Mida sa sellega teeksid?
- Mida veel sinu vanused lapsed teeksid?
- Kui sinu vanemad võidaksid 10 tuhat eurot, mida sa arvad, mida nemad sellega teeksid?
- Kuidas sa kirjeldaksid, mis asi on raha?

II blokk

- Kuidas sinu vanused lapsed saavad endale raha? Kuidas lapsed töötavad?
- Mida sina oled teinud, et raha saada? Mida oled teinud näiteks suvel või vaheaegadel selleks, et raha saada? Teinud kodutöid või käinud tööl, kui siis mida täpsemalt
- Kuidas raha säilitad, kas on pangakaart või pangakonto ning kuidas sa selle endale said?

III blokk

- Kui sul on mõnikord midagi väga vaja osta, nt sõbrale kingitust, endale mingit asja ja mida sa siis teed?
- Kujutame ette ... oled mingit asja osta soovinud, soovinud osa võtta milleski tähtsast (nt ekskursioonist, sünnipäevast..., teatrisse ei läinud vmt/ kuidas raha suhtes ennast tunned, ei saanud näiteks seda teha?
- Milleks raha kasutad? Mida selle eest ostad?

IV blokk

- Milliste ostude puhul on sinu käest nõu küsitud?
- Mida vanemad sulle on rahast rääkinud?
- Kujuta ette et sa elaksid linnas, kuidas sa siis raha kasutaksid?
- Mida sa arvad, kuidas linnalapsed raha teenivad ja kuidas maalapsed raha teenivad?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Taive Tohvri,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Maakooli laste majanduslik sotsialiseerumine: raha laste perspektiivis“, mille juhendaja on Dagmar Kutsar.
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 28.05.2018